

Norman Manea

Întoarcerea
huliganului

POLIROM
2025

Cuprins

Barney Greengrass	7
-----------------------------	---

Preliminarii

Jormania	17
Arena lui August	26
Adresele trecutului (I)	32
Noul calendar	39
Gheara (I)	53

Prima întoarcere (Trecutul, ca ficțiune)

Începutul dinaintea începutului	67
Anul huliganic	74
Bucovina	85
Cernobil, 1986	92
Rana fetelor în floare	110
Limba pribeagă	121
Necunoscuta	124
Bloomsday	131
Ieșirea de incendiu	133
Adresele trecutului (II)	139
Maria	142
Trăiască Regele!	144
Utopia	149
Periprava, 1958	168

Funcționarul	179
Plecarea	186
Schimbul de noapte	195
Casa melcului	201
Gheara (II)	210

Divanul vienez

Anamneză	223
--------------------	-----

A doua întoarcere (Posteritatea)

Pe drum	251
Prima zi: <i>luni, 21 aprilie 1997</i>	256
A doua zi: <i>marți, 22 aprilie 1997</i>	274
Limba nocturnă	288
A treia zi: <i>miercuri, 23 aprilie 1997</i>	295
A patra zi: <i>joi, 24 aprilie 1997</i>	302
Interlocutori nocturni	307
A cincea zi: <i>vineri, 25 aprilie 1997</i>	317
Casa Ființei	323
A șasea zi: <i>sâmbătă, 26 aprilie 1997</i>	329
A șaptea zi: <i>duminică, 27 aprilie 1997</i>	342
Trenul de noapte	347
A opta zi: <i>luni, 28 aprilie 1997</i>	350
A noua zi: <i>marți, 29 aprilie 1997</i>	355
Ziua cea mai lungă: <i>miercuri, 30 aprilie 1997</i>	361
Penultima zi: <i>joi, 1 mai 1997</i>	375
Ultima zi: <i>vineri, 2 mai 1997</i>	380
<i>Ecouri din presa străină</i>	387
<i>Despre autor</i>	395

Piața ticsită, dar aveam locul rezervat, între Liceul de fete și Școala de ucenici mecanici. Am văzut-o pe secretara UTM a Liceului de fete susținută de două colege, care nu izbuteau să-i potolească plînsul. Plîngeau și alte liceene, și chiar profesoare. Băieții își stăpîneau, cu bărbăție, durerea.

Moartea Nemuritorului cutremurase jungla africană și Mediterana și Zidul Chinezesc și Vestul sălbatic. Doliul acoperise pămîntul. Republica Populară Română își oprise, și ea, respirația. Bucovina și ea, în doliu. Vestmîntul funerar acoperise orașul nostru, Suceava, Liceul de băieți „Ștefan cel Mare“.

La începutul noului an școlar, aveam să fiu eliberat din funcția de secretar, în vederea examenului de admitere la universitate. Propusesem succesorul, îl pregăteam cu asiduitate pe fiul de țăran din clasa a opta pentru importanta misiune. Se afla în dreapta mea, urmărindu-mă cu sfiala și respectul cuvenite unui vechi militant, aflat în pragul pensionării.

În Piața Roșie, cortegiul funerar, oratorii, catafalcul, gărzile de onoare se succedau. Delegația română condusă de tovarășul Gheorghiu-Dej, lângă tovarășul Maurice Thorez și tovarășul Palmiro Togliatti și tovarășa Dolorès Ibárruri și tovarășul Ho-Shi-Min și tovarășul Frédéric Joliot-Curie și atîția alți tovarăși de pe tot cuprinsul lumii, știuți după nume și chip.

Lipsa televiziunii făcea transmisia radiofonică mai puternică. Marșul funebru, cuvîntările de doliu, atmosfera de pierzanie care cuprinsese lumea și țara și Bucovina și orașul și liceul și clasa mea a X-a A, adevereau imensul gol, căscat dintr-o dată. Îngrijorare, tensiune, așteptare, frică. Ce va fi, ce se va întîmpla peste cîteva ore, mîine dimineață, într-o săptămîină? Banderola roșie și banderola neagră mi-erău străine. Nu, nu mai eram același. Episodul Dinu Moga fusese începutul desprinderii.

Iulie 1945, Fălticeni, Iarmarocul, cartea cu copertile solide și verzi, adăpostind minunea minunilor, cuvîntul. Nimeni nu-mi spusese, la vîrsta cuvenită, povești, nimeni nu avea

răbdare s-o mai facă. Mă familiarizam, treptat, doar cu povestea pe care eu însumi o trăiam.

Cartea verde mă fascinase, însă, instantaneu. Descoperisem o lume sucită, colorată, irezistibilă. Limba pitorească, fermentând de condimente și mirodenii și coduri și fine otrăvuri lexicale, a marelui Creangă. Ea însăși, limba, o poveste plină de capcane și năzbîtii și amăgiri, un miracol. Urmaseră cărți de aventuri și de amor și de călătorie. Cuvintele, frazele, pagină după pagină și carte după carte defrișau realitatea ireală a eului, eul care se descoperea și se inventa pe sine. Discursul interiorității evolua lent, imperceptibil.

În clasa întâi de liceu, încercasem s-o cuceresc pe colega mea omonimă Bronya Normann printr-un discurs amoroș care uluise nu doar aleasa inimii mele infantile, ci și cei câțiva colegi invitați să asiste. Puterea cuvintelor, bizara lor iradiere, extinsă în caricatură.

Anti-Dübring de Engels, *Fata căpitanului* de Pușkin, *Părinți și copii* și *Fum* de Turgheniev, irezistibilul *Oblovov* al lui Gonțarov, crudele narațiuni ale lui Maupassant... deruta își căuta limba proprie.

Dar limba ziarelor, cuvîntările tovarășului Gheorghiu-Dej și cuvîntarea tovarășului Suslov și tovarășului Thorez și tovarășului Mao, poetul, aliniat lîngă Maiakovski, Aragon și Neruda? Cuvîntul unit cu Revoluția? Între limba interiorității și cea publică diferențele creșteau. Limba ziarelor, cuvîntările, comunicatele de partid și legislația socialistă operau o simplificare cazonă. Lupta cerea simplitate, decizie. O limbă restrînsă, fără surprize. Partidul unic impunea limba unică, oficială, canonică, evitînd frivolitățile nuanței, promovînd stilul impersonal, distant, lipsit de familiarități și haz.

Simplă și clară, limba Partidului rămînea, totuși, codificată. Lectura printre rînduri devenise operație curentă. Greutatea adjectivelor, violența verbelor, lungimea argumentării măsurau cît de gravă era situația, cît de dur remediul. Comunicatele lapidare despre întîlnirile liderului nostru cu politicieni

din Est și din Vest sau cu ambasadorul Uniunii Sovietice la București permiteau pasionatului de cuvinte încrucișate să scruteze cabalistica termenilor: cordială, tovărășească, prietenie caldă, stimă și înțelegere reciprocă, deplină înțelegere și colaborare. Formule esopice, codificând tensiunea alianțelor, deschiderea sau, dimpotrivă, închiderea în strategia politică internă și externă. Masificarea limbajului, similară masificărilor sociale. Terminologie incifrată, șarade. Limbaj restrâns, monoton, sporind neîncrederea în cuvinte, suspiciunea față de cuvânt.

Meseriile concrete păreau singura protecție contra idiotizării comuniste a limbii.

„Cum, nu mergi la medicină?“, mă întrebase, surprins, la banchetul de sfârșit de an, profesorul de științe naturale, numite acum *Bazele darwinismului*. Medicina nu mă atrăgea, decisesem să am încredere în bunele mele rezultate la matematică, să urmez politehnica, construcțiile, construcțiile hidro. Presa abunda în metaforice reportaje despre baraje și hidrocentrale socialiste.

În 1954, elevii cu diplomă de merit, cu note numai de 5 (modelul sovietic redusese scara notelor la 1-5), erau scutiți de examenul de admitere la universitate. Nu știam decît vag ce aleg, simțeam, însă, că abandonez „lumea cuvintelor“... nebulosa și nelimitarea lor. Alegeam Concretul, împotriva mea însumi? Partea „bărbătească“, anihilînd partea feminină, ambiguă, fluidă, dubioasă, copilăroasă a infantului care rămăsesem?

Bărbăteasca opțiune trebuia să mă apere nu doar de capcanele sistemului, ci și de propriile-mi himere.

Statul, proprietarul absolut al persoanelor, bunurilor și inițiativelor. Justiția și transporturile, filatelia și sportul, cinematografele, restaurantele, librăriile, ciroul și orfelinele și stînele de oi deveniseră ale sale. Comerțul, turismul, industria, editurile, radioul, televiziunea, minele, pădurile, WC-urile

publice, curentul electric, sportul, laptele, țigările și vinul. Drastica deosebire față de dictaturile de dreapta, unde proprietatea privată permite o ultimă șansă de independență...

După etatizarea „spațiului“, inovația socialistă cea mai extraordinară: etatizarea timpului, pas decisiv spre etatizarea ființei înseși, căreia timpul îi rămăsese ultima posesie. Un termen nou în noua realitate și în vocabularul vremurilor noi: ședința. „Șed și tot șed la ședințe“, suna un vers satiric, banală consemnare a realității banale. Timpul individului transferat colectivității: ședința, derivat lingvistic de la „a șede-aședea“, numea operația majoră de jefuire a timpului.

„Dacă doar 5% din critică este justă trebuie să ți-o însușești“, se repeta în ședințele primilor ani de socialism. Regula, aparținând marelui Stalin, pe care nimeni nu ar fi găsit 5% curaj s-o conteste, instaura, practic, supremația minciunii: denunțul mincinos. Se accepta 95% din minciună drept adevăr! Intimidarea individului și exorcizare colectivă. Demagogie, rutină, canon. Supraveghere, dar și spectacol. Ritualul obedienței, dar și solidaritate subversivă, în chiar actul supunerii și în pofida acestuia? Când vota, amuzat și apatic, „în unanimitate“, decizii dinainte pregătite („în numele poporului“), anonimul devenea parte din mascarada care îi solicitase, totuși, formal, consimțământul. Alături de și împreună cu ceilalți, „cetățeanul turmentat“ se supunea farsei colective, dispensat de individualitate și răspundere, de dilema cu cine și pentru ce să voteze. Când rîdea pe înfundate și chiar când încetase, speriat, a mai scînci, membrul „*corului popular care rîde*“, cum spune Bahtin, înghițise, totuși, anestezicul confrerii supușilor, un subterfugiu nu totdeauna amuzant de iresponsabilitate.

Dar cei de pe scenă? Actorul copil nu se deosebea de oratorii *Nomenclaturii*. Micile, ca și marile amvoane ale festivităților propagandistice beneficiau de aceeași hipnoză a înscenării. Fragedul cobai trecea, și el, prin mai toate fazele măreției și decăderii. Micului cabotin îi venea rîndul la mizeriile renegatului. Toamna, 1954, primul an al facultății.

În sfârșit, în București, captivat de salvele unui „Gaudeamus igitur“ care întâmpinaseră intrarea profesorilor în aula. După doar câteva zile, fusesem înștiințat că eram selectat, pe baza activității din liceu și a meritelor școlare, pentru biroul UTM. Am refuzat, de data asta, onoarea. Doream să mă dedic, acum, cu totul studiului, așa motivasem dezertarea. Ședința de sancționare fusese convocată prompt. Mă aflam în fața audienței ca inculpat, precum fiul avocatului liberal Moga, cu câțiva ani în urmă. Refuzasem misiunea, motivația frivolă ascundea eschiva de la datorie.

Noii colegi nu mă cunoșteau, abia venisem din provincie. Cei câțiva vorbitori nu îmi demonizaseră, cumva, păcatele, ci le micșoraseră, pur și simplu, printr-un soi de sceptic bun simț: dacă nu vrea, nu vrea, găsim pe altcineva.

Eșecul excluderii înfuriase rezizorii din umbră. Inițiatorul sancțiunii și al trimiterii în fața instanței politice superioare părea tovarășul Ștefan Andrei, „numărul doi“ în ierarhia politică studențească. La Centrul Universitar București am suportat admonestările și amenințările de rigoare.

Aveam să-l reîntîlnesc, o lună după începerea cursurilor, la Medgidia, în sudul țării, pe șantierul fabricii de ciment unde, pe neașteptate, facultatea fusese expediată la „muncă voluntară“.

Venit din Nordul Nordului să-și vadă băiatul smuls, atît de prompt, din enclava universitară, tata a fost șocat de imensele mele cizme de cauciuc, de pufoaica și căciula rusească. Înotam în noroiul fără capăt al șantierului. Ne-am privit, amintindu-ne războiul și lagărul. O exagerare, firește. Precare barăci muncitorești, mîncare mizerabilă dar atmosferă plăcută, totuși, ca într-o aventură exotică juvenilă. Seara, unii cîntau la chitară sau acordeon, se înjghebau conversații și idile.

Nu mă simțeam în largul meu lîngă vecinul de pat, încercam să-l ignor. Curînd însă, tovarășul Andrei, student în anul patru, începuse să anime convorbiri apolitice. Despre cărți îi plăcea să discute, o bizarerie între studenții de poli-tehnică. Reacționasem cu prudență sau muțenie.

Într-una din plimbările în amurg, îmi vorbise despre cartea pe care tocmai o recitea, *Așa s-a călit oțelul*, de scriitorul sovietic Nikolai Ostrovski. Autorul, paralizat și orb, nara călirea caracterului uman față cu adversitățile. O citisem? Da, citisem cartea, intens popularizată în epocă. Ce părere am? O carte pentru copii și adolescenți, am răspuns, o citisem când eram pionier. Interlocutorul a tăcut, m-a privit lung, s-a interesat de lecturile mele recente. Nu știam ce titluri să ofer. Am numit *Inimă vrăjită* de Romain Rolland, deși nu era o lectură recentă. Interlocutorul schimbase, după o ezitare, subiectul.

Episodul cultural nu compensase mizeria „muncii voluntare“. Compensația a venit, totuși, când nu mă mai așteptam. O excursie la doar o oră de Medgidia, la Constanța, într-un sfârșit de săptămână. Bucovinean crescut între dealuri și păduri, vedeam, prima oară, marea. Întâlnirea prodigioasă a declanșat pelerinajul anual la malul Mării Negre, în deceniile ulterioare, când cariera admiratorului lui Nikolai Ostrovski se impunea spectaculos în preajma lui Nicolae Ceaușescu, căruia avea să-i devină ministru de Externe. Cu timpul, avea să devină și bibliofil, posesor de colecții de cărți și ziare vechi și de prețioase volume străine, primite în dar, de la colegii de peste hotare.

Tovarășul ministru Ștefan Andrei va beneficia, în deceniile următoare, de reputația unui om cultivat, binevoitor, soț înțelept al unei actrițe frumoase și mediocre, ale cărei aventuri amoroase erau urmărite de agenții neprețuitei soții a neprețuitului nostru Președinte. Ministrul de Externe își rafina gusturile în vizitele și întâlnirile cu omologii de pe toată planeta și se readapta, acasă, standardului întruchipat de Dictator. Nu aveam privilegiile sale, nici nu le rîvneam. Fidelitatea față de Partid își dovedise avantajele în cazul său, infidelitatea și le dovedise în cazul meu. Nu încercasem să tai calea ilustrului admirator al lui Nikolai Ostrovski și Nicolae Ceaușescu, nici nu jubilam când rostea oficialele stupidități în franceza sa est-socialistă la sesiunea anuală ONU.